

УДК 330.341.1:334.722.2(477)

І.Є. ШАЙДЮК,
*студент Інституту менеджменту
Вінницького національного технічного
університету*

Ю.І. ЧЕРКАСОВА,
*студентка Інституту менеджменту
Вінницького національного технічного
університету*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано та узагальнено проблеми інноваційного розвитку вітчизняних малих підприємств. Розглянуто структуру малих підприємств за критерієм регулярності та мети ведення інноваційної діяльності, що уможливило запропонувати заходи щодо підтримки інноваційної діяльності та забезпечення їх необхідними інвестиціями.

Проанализированы и обобщены проблемы инновационного развития отечественных малых предприятий. Рассмотрена структура малых предприятий по критерию регулярности и цели ведения инновационной деятельности, что позволило предложить меры по поддержке инновационной деятельности и обеспечению их необходимыми инвестициями.

The problems of innovative development of domestic small enterprises are analyzed and generalized. The structure of small enterprises is considered after the criterion of regularity and purpose of conduct of innovative activity, which did possible to offer measures on support of innovative activity and providing of them necessary investments.

інновації, інноваційний розвиток, інноваційна активність, малий бізнес, малі підприємства

В умовах сучасного розвитку суспільства якісні технології відіграють дедалі більшу роль, тому значна кількість держав приділяє увагу саме інноваційній складовій економічного зростання. При цьому мале підприємництво розглядається як важливий та повноцінний суб'єкт ринку, на базі якого реалізуються інновації. Активізація інноваційної діяльності малих підприємств в умовах ринкової економіки передусім пов'язана з пошуком джерел і форм інвестування, які мають забезпечити баланс між інноваційними витратами та фінансовими можливостями, крім того, ця проблема загострюється зростаючою конкуренцією, яку поглиблюють світові процеси глобалізації.

Практика країн трансформаційного періоду, до яких належить і Україна, демонструє пасивність до реалізації стратегічних завдань інноваційного розвитку. Однак за умови прагнення досягти показників розвитку провідних країн та стати рівноправним учасником Світової організації торгівлі (СОТ) і Європейського Союзу (ЄС), що сьогодні є визначальними цілями внутрішньоекономічної та зовнішньої політики нашої держави, система заходів має бути сфокусована на приділення уваги питанням стимулювання розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, зокрема й малих підприємств.

Дослідження проблем розвитку інноваційної діяльності, в тому числі й малих підприємств, розглядаються в наукових працях таких відомих вчених: В. Александрової, Г. Воляника, Н. Воляник, З. Варналія, А. Дагаєва, М. Денисенко, М. Долишної, П. Друкера, А. Кузнецової, М. Пашути, А. Пересади, А. Поддєрьогіна, М. Портера, А. Поручника, С. Роджерса, Б. Санто, Р. Солоу, В. Чабана, Й. Шумпетера та ін.

На сучасному етапі розвитку національної економіки участь малих підприємств у формуванні інноваційних процесів в умовах трансформаційності набуває особливого значення, що визначається загальним економічним спадом, незадовільним фінансовим станом суб'єктів господарювання, обмеженістю фінансових ресурсів тощо. Вказане зумовило спрямувати розгляд певних аспектів інноваційної діяльності малих підприємств в Україні на розроблення відповідних рекомендацій, що дасть змогу, на думку авторів, сприяти ефективнішому її розвитку.

Для реалізації мети були поставлені такі основні завдання:

- дослідити сутність категорій інновації та інноваційної діяльності як факторів економічного зростання;
- узагальнити світовий досвід інноваційної діяльності малих підприємств та визначити роль малих підприємств у розвитку інноваційних процесів;
- визначити тенденції й особливості сучасного етапу розвитку інноваційної діяльності в малому підприємстві;
- розробити пропозиції з удосконалення нормативно-правового, організаційного й економічних механізмів формування інноваційної діяльності в малому підприємстві;
- розробити критерії та систему показників для визначення ефективних напрямів підтримки інноваційної діяльності в малому підприємстві;

Основним завданням економічної політики України є подальший розвиток інноваційної моделі з метою прискорення темпів її зростання, досягнення стабільної конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом здійснення експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступове забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, розумного використання всіх ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність активізації інноваційної діяльності на підприємствах, зокрема малих, яка відіграє особливу роль у країнах з ринковою економікою.

Місце і значення малого підприємництва у трансформаційній економіці визначається тим, що це особливий сектор економіки, який становить основу дрібного виробництва, здійснює швидку окупність затрат і широку свободу ринкового вибору, визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП, забезпечує насиченість товарами, послугами та додатковими робочими місцями [1].

Розвиток малого та середнього підприємництва є необхідною умовою переходу всієї економіки на ринкові засади господарювання, ефективної реструктуризації виробництва та підприємств, розв'язання проблем зайнятості, зростання рівня життя населення. Без розвитку малого підприємництва неможливе формування середнього класу, тобто створення надійного фундаменту демократичного суспільства. Малий бізнес має найнижчі інвестиційні потреби, характеризується найшвидшим обігом капіталу. Світовий досвід показує, що він забезпечує у два-три рази більшу ефективність виробничих капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі.

Підвищення інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва є одним із головних напрямків політики державного регулювання малого і середнього бізнесу в Європейському Союзі. Поширеною є пряма підтримка розроблення інноваційних продуктів та процесів через надання підприємствам грантів та пільгових кредитів, а також консультативної та інформаційної під-

тримки через мережу інкубаторних технологій. Були створені та функціонують різноманітні центри технологічної інформації (Данія), центри бізнес-зв'язків (Великобританія), фонди сприяння трансферту технологій (Швеція), програми підвищення інноваційного потенціалу малих і середніх підприємств (Німеччина) тощо. Малий бізнес у Сполучених Штатах та країнах Євросоюзу створює до 50% інноваційної продукції, при цьому зазначені підприємства забирають не більше 5–10% коштів, що витрачаються на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи [1].

Малі підприємства сьогодні не можуть повноцінно виконувати роль стимулятора інноваційного розвитку в Україні через відсутність у чинному законодавстві визнання та закріплення цієї функції за малими підприємствами з визначенням відповідних важелів регулювання державою інноваційних процесів. Проблема залучення малих підприємств до інноваційної діяльності в Україні залишається невирішеною. За даними офіційної статистики, ступінь поширення інноваційних процесів у вітчизняному малому підприємстві помітно відстає від аналогічного показника у вітчизняній економіці в цілому та у малому підприємстві розвинутих країн світу.

Необхідно зазначити, що основними проблемами розвитку інноваційної діяльності малих підприємств є:

– **проблеми фінансового характеру:** нестача власних коштів підприємств, ускладненість залучення фінансових ресурсів з ринкових джерел (зокрема, жорсткі умови кредитування, недостатня фінансова підтримка з боку держави);

– **проблеми організаційно-комунікаційного характеру:** нерозвинутість ринку технологій; незрілість інноваційної інфраструктури, що має надавати посередницькі, інформаційні, юридичні, експертні, фінансово-кредитні та інші послуги; недоліки нормативно-правової бази інноваційної діяльності; відсутність умов для налагодження коопераційних зв'язків з іншими суб'єктами інноваційного процесу;

– **проблеми інформаційного характеру:** відсутність або недоступність систематизованої інформації про нові технології, що мають потенціал комерціалізації, а також про стан та прогнозні оцінки кон'юнктури ринків збуту інноваційної продукції;

– **проблеми внутрішньовиробничого характеру:** низький інноваційний потенціал підприємства, нестача кваліфікованого технічного та управлінського персоналу на тлі незрілості консалтингової та інжинірингової інфраструктури;

– **проблеми ринкового характеру:** висока вартість нововведень, невизначеність строків інноваційного процесу, високий економічний ризик інноваційної діяльності, тривалі строки окупності нововведень, низький платоспроможний попит на вітчизняну інноваційну продукцію.

Низький рівень інноваційної активності малого підприємства в Україні обумовлений загостренням інституціональних та ресурсних проблем інноваційної діяльності, а саме: фінансових, організаційно-правових, інформаційних та ринкового характеру.

Вирішенням проблеми ресурсного забезпечення малого інноваційного підприємства є збільшення кількості об'єктів інфраструктури інноваційної підприємницької діяльності, здатної спрямувати ринкові ресурсні потоки на реалізацію інноваційних проектів та сприяти ринковій адаптації інноваційної продукції малих фірм.

Досвід розвинутих країн свідчить, що ефективними є такі інноваційні структури, як технопарки, технополіси, інноваційні бізнес-інкубатори, наукові та науково-технологічні центри, які спеціалізуються на створенні сприятливих умов для ефективної діяльності малих інноваційних підприємств, що реалізують оригінальні науково-технічні ідеї. Вони також створюють і реалізують інноваційний продукт, але головне призначення таких структур – сприяння малим ін-

новаційним підприємствам через надання їм у тимчасове користування виробничих площ, матеріально-технічної бази, інформаційних мереж, забезпечення дослідними приладами і устаткуванням та надання консультативної допомоги з широкого кола науково-технологічних, економічних і правових питань.

В Україні сфера об'єктів специфічної інфраструктури інноваційної діяльності не демонструє високих темпів розвитку. Технопарки України практично єдині на сьогодні ефективно діючі механізми, які забезпечують зв'язок науки з виробництвом і надають комплекс інфраструктурних послуг за рахунок спеціального режиму виконання інноваційних проектів. Проте їх кількість не відповідає умовам інноваційної стратегії розвитку економіки. Специфічну інфраструктуру інноваційної підприємницької діяльності складають Українська державна інноваційна компанія; 7 фондів венчурного капіталу та прямих інвестицій; Інноваційна палата України; 3 інноваційні центри; 14 технологічних парків, у тому числі 8 технопарків, створених відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків».

Значною інституційною проблемою економіки України є відсутність умов для інтеграції малого підприємництва у процеси інноваційного розвитку регіональних та національних економічних систем. Це зумовлює заблокованість доступу малих інноваційних фірм, з одного боку, до економічних ресурсів, з іншого – до ринків збуту.

Загальною проблемою, що ускладнює глибокий аналіз і розробку заходів державної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва є відсутність оперативної статистичної бази у цій сфері. Так, і Державний комітет статистики, і Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва переважно лише фіксують у ретроспективі загальні показники розвитку малого підприємництва в Україні, що унеможливує оперативне реагування на ті чи інші тенденції у секторі малого підприємництва, у тому числі щодо його інноваційної діяльності.

Але, на жаль, в середньому по Україні лише близько 6% малих промислових підприємств інноваційно активні, при цьому аналогічний показник в Україні для середніх підприємств складає 16%, для великих – 40, а для малих підприємств, наприклад, Німеччини, – понад 60%.

Дані про кількість малих підприємств, які займалися інноваційною діяльністю наведено на рис. 2:

Рис. 2. Інноваційна активність малих підприємств

Для покращення інноваційної активності малих підприємств потрібно реалізувати термінові заходи підтримки їх інноваційної діяльності:

- створити мережу місцевих центрів інформаційної підтримки малого підприємництва за напрямками: кон'юнктура місцевих ринків (сировина, послуги, товари, пошук партнерів, підрядників та ін.); наявність пропозицій вільних матеріально-технічних об'єктів, що підлягають оренді (приміщення, обладнання, транспортні засоби, офісна техніка, засоби зв'язку тощо); інформація про наукові розроблення та винаходи, що може бути надано суб'єктам малого підприємництва у використанні тощо;

- стимулювати впровадження інноваційних технологій на підприємствах торгівлі;

- розробити програму створення регіональних ринків інтелектуальної власності, в якій, зокрема, передбачити механізми передачі технологій та захисту прав інтелектуальної власності у сфері малого підприємництва, сприяти комерційному використанню результатів інтелектуальної діяльності, стимулювати розвиток інноваційних ідей та впровадити їх у виробничі процеси на великих підприємствах;

- сформувати електронну біржу інновацій, а саме: створити базу даних про інвестиційно привабливі інноваційно орієнтовані малі підприємства, розвивати регіональні Інтернет-портали інноваційного підприємництва у напрямку популяризації та рекламування інноваційних проектів малого підприємництва, надавати допомогу в підготовці бізнес-планів та інвестиційних проектів малих підприємств в інноваційній сфері;

- розглянути можливість створення Венчурного інноваційного фонду України за участю коштів державного бюджету, що має виконувати функцію каталізатора створення регіональних венчурних фондів за участю вітчизняного та іноземного капіталу [2].

Дуже важливу роль у підтримці інноваційних малих та середніх підприємств відіграє сприяння активному використанню електронної торгівлі. Інтернет-технології є ще одним прикладом застосування досягнень науково-технічного прогресу для розвитку малого і середнього бізнесу. Електронна торгівля за схемою «підприємство – споживач» надає малим і середнім підприємствам можливість для збільшення своєї присутності на національних і світовому ринках за рахунок усунення бар'єрів місця і часу. Корисним цей вид торгівлі є ще й тому, що дає змогу значно зменшити витрати підприємств на утримання торговельних приміщень, на заробітну плату продавцям, на рекламу, оскільки інтернет-технології в цьому випадку дають змогу не лише поширити інформацію про свій товар, а здійснити його реалізацію в он-лайн режимі. У країнах Європейського Союзу з'явилися перші національні програми залучення малого та середнього підприємництва до електронного світу. Ці програми були підтримані ініціативами торгово-промислових палат, торговельних асоціацій та органами місцевого самоврядування. Зменшення непрямих витрат, яке відбувається внаслідок застосування засобів електронної комерції, є дуже важливим для підвищення ефективності інноваційного малого чи середнього підприємства, витрати якого вимагають тривалішого, ніж у звичайних підприємств, періоду окупності.

Реалізація зазначених заходів не лише сприятиме розвитку інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва, а й створить підґрунтя для формування інтелектуальної економіки, зміцнить конкурентні переваги вітчизняного бізнесу та пришвидшить формування на цій основі повноцінного середнього класу в Україні.

Проведений аналіз дозволяє констатувати важливу роль малих інноваційних підприємств у становленні інноваційної моделі економіки України. Вони можуть бути ефективними посередниками між наукою, виробництвом і ринком. Дослідження світових економічних процесів свідчить, що політика, орієнтована

на підтримку розвитку малого інноваційного підприємництва, дає відчутне збалансоване економічне зростання. Державна підтримка інноваційного підприємництва сприятиме реалізації всіх потенційних можливостей, які мають саме суб'єкти цього сектора підприємництва. Першочерговими напрямками є інформаційна, освітянська та фінансова підтримка інноваційної активності суб'єктів малого підприємництва.

Малий інноваційний бізнес відіграє суттєву роль у переході на інноваційну стадію розвитку економіки як певного регіону, так і країни в цілому. Він має низку відмінностей, серед яких його міжгалузевий характер, тобто інноваційний бізнес зазвичай не замикається в якихось вузькогалузевих межах. Його сильні сторони проявляються в інноваційно-зорієнтованих сферах діяльності, що пов'язані зі створенням та освоєнням нових виробів, технологій, матеріалів, систем менеджменту і його елементів, а також просуванням та освоєнням нових ринків.

Незважаючи на високий ступінь ризику, пов'язаного з ризикованим характером самих інновацій, малі підприємства мають порівняно із великими достатньо високі шанси на підприємницький успіх. Внутрішньофірмове інноваційне підприємництво дозволяє ефективно використовувати здатності персоналу підприємства для досягнення поставлених цілей й окремих завдань, пошуку ефективного розв'язання виробничих проблем на рівні розробки й комерціалізації нововведень, а також оцінки економічних результатів діяльності малих підприємств.

Залучення інноваційних процесів у мале підприємництво як один із шляхів розвитку останнього є перспективним і необхідним заходом у контексті сучасної ситуації щодо стану та розвитку малого підприємництва в Україні.

Список використаної літератури

1. Пашута М. Мале підприємництво та інновації як фактори зростання економіки / М. Пашута // Економіст. – 2004. – № 1. – С. 50–55.
2. Варналій З. Проблеми підтримки інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва / З. Варналій // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor43/in-dex.htm>

Надійшло до редакції 2.02.2010.